

NÁPEVY ŽALMU INVITATÓRIA V BRATISLAVSKOM ANTIFONÁRI I

SYLVIA URDOVÁ

Mgr. Sylvia Urdová, PhD.; Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum, Žižkova 18,
810 06 Bratislava; e-mail: sylvia.urdova@gmail.com

ABSTRACT

Fifteenth-century *Bratislava Antiphonary I* in the library of the Bratislava Chapter is an exceedingly important source for research into the genre of invitatories in the context of completely preserved medieval notated codices in Slovakia. The invitatory psalmody it contains has not yet been comprehensively discussed in musicological writings. The antiphonary contains nine invitatory psalm tunes in Messine-Gothic notation on folios 208v to 221v. This study contains the results of their research, which focused on their modal classification and analysis but also paid attention to their occurrence and references in the context of other relevant European sources of Offices.

Keywords: Bratislava, Slovakia, Hungary, Middle Ages, Office, antiphonary, invitatory, psalm tone, mode, medieval music, Gregorian chant

Počet a kondícia zachovaných hudobných prameňov zo stredoveku v súčasnosti na Slovensku je výsledkom strát a odsunov stredovekých rukopisných jednotlív i celkov mimo územia Slovenska v minulých historických obdobiach ako následok nepriaznivých spoločensko-politických pomerov, vojnových pustošení, náboženských nepokojov a prírodných, resp. živelných pohrôm. Jediným ucelene zachovaným súborom knižného maliarstva na Slovensku sú kódexy niekdajšej knižnice Kapituly v Bratislave pri Kostole/Dóme sv. Martina (dnes Katedrála).¹ Súčasťou tejto knižnice bola aj päťka rukopisných iluminovaných antifonárov, ktoré sú dôležitými zdrojmi poznatkov o charaktere hudby v stredoveku nielen v tomto meste, ale aj v širšom kontexte vtedajšieho Uhorska. Ide o *Bratislavské antifonáre I, IIa a IIb, III, IV, V* vytvorené v 15. a začiatkom 16. storočia,

¹ BURAN, Dušan: Antifonár kanonika Jána Hana, misál knižnice Batthyaneum a iluminované rukopisy bratislavskej kapituly na sklonku 15. storočia. In: *Galéria – Ročenka Slovenskej národnej galérie*. Bratislava : Slovenská národná galéria, 2000, s. 45.

ktoré sú v súčasnosti uložené v niekoľkých inštitúciách: najmä v Štátnom archíve v Bratislave, v Slovenskom národnom archíve, v Múzeu mesta Bratislavy.²

Bratislavské antifonáre I, IIa a IIb, III a IV obsahujú esenciálne informácie k podobe hudobnej praxe v Dóme sv. Martina v Bratislave. Verne dokladajú hudobno-liturgickú tradíciu arcibiskupstva v Ostrihome³ – cirkevného centra Uhorska, pod ktoré v stredoveku Bratislavská kapitula spadala. Kodikologická stránka týchto štyroch antifonárov vytvorených profesionálnymi skriptormi však nesleduje ostrihomský úzus, ale má samostatný a odlišný charakter: písmo a výzdoba nesú znaky rakúskych dielní a notácia nie je ostrihomská, ale métsko-gotická (*Bratislavský antifonár V* je českého pôvodu, čo sa prejavuje v notácii aj v hudobno-liturgickom obsahu, ktorý sleduje rítus Prahy).⁴ Janka Szendrei charakterizovala métsko-gotickú notáciu z hľadiska znakového systému ako métsko-nemecké zmiešané notované písmo, ako derivát métskeho a nemeckého neumového písma.⁵ Métsko-gotický notačný systém sa používal vo východo- a juho-nemeckých oblastiach, v Poľsku, ale aj v českých a uhorských centrách, predovšetkým v diecéznom prostredí. Je ním notovaná najpočetnejšia časť stredovekých prameňov zachovaných na Slovensku od 1. polovice 14. storočia do začiatku 16. storočia vo fondoch archívnych, zbierkotvorných a knižničných inštitúcií.⁶

Termín antifonár odvodený z latinského slova *antiphona* označuje podľa definície M. Hugla a D. Hileyho liturgickú knihu západnej cirkvi, ktorá obsahuje antifóny a ďalšie spevy spievané počas slúženia officia.⁷ Podľa dávnej kresťanskej tradície sa prostredníctvom officia každodenne nepretržite prednáša chválospev na oslavu Boha, aby sa

² *Bratislavský antifonár I* (Štátny archív v Bratislave EC Lad. 3), *Bratislavský antifonár IIa a IIb/Hanov kódex* (Štátny archív v Bratislave EC Lad. 4; Slovenský národný archív SNA, kódexy Kapitulskej knižnice č. 4; Múzeum mesta Bratislavy MMB A/5, A/49, 671/arch. 29a, 454/arch. 1928), *Bratislavský antifonár III* alebo tzv. *Budínsky antifonár* (Štátny archív v Bratislave, EC Lad. 6; časti z kódexu: Országos Széchényi Könyvtár Budapest A 23/III, V; Spolok sv. Vojtecha v Trnave; Archív Slovenského národného múzea v Bratislave; Österreichische Nationalbibliothek Wien), *Bratislavský antifonár IV* (Slovenský národný archív 2; Štátny archív v Bratislave EC Lad. 2/47); *Bratislavský antifonár V* (Slovenský národný archív 17).

³ DOBSZAY, László: Niekoľko aspektov skúmania stredovekých hudobných kódexov Bratislavy. In: *Hudobné tradície Bratislavy a ich tvorcovia*, zv. 18. Bratislava, 1989, s. 17-20.

⁴ VESELOVSKÁ, Eva – ADAMKO, Rastislav – BEDNÁRIKOVÁ, Janka: *Stredoveké pramene cirkevnej hudby na Slovensku*. Bratislava : Slovenská muzikologická spoločnosť; Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied, 2017, s. 61 a s. 91.

⁵ SZENDREI, Janka: Choralnotation in Mitteleuropa. In: *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 30. Budapest, 1988, s. 442.

Pôvodná métska notácia, ktorej názov pochádza od významného centra Franskej ríše a hlavného mesta regiónu Lotrinsko – Méty/Metz, patrí k najstarším neumovým notáciám v Európe.

⁶ VESELOVSKÁ, Eva: Métsko-gotická notácia na Slovensku v období stredoveku. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 9 (35), 2018, č. 2, s. 167.

⁷ In: HUGLO, Michel – HILEY, David: Antiphoner. [Heslo.] In: *Grove Music Online*, 2001. Dostupné na internete: <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/browse?f_0=glossaryentry&page=2&pageSize=20&sort=titlesort&subSite=grovemusic&t=music_Topics%3A49> [2.9.2024]. Podobne aj L. Dobszay charakterizuje antifonár ako zbierku antifón a responzórií: antifóny sa viažu na žalmy a kantiká, responzóriá na čítania. DOBSZAY, László: Offizium. [Heslo.] In: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Enzyklopädie der Musik*. Kassel; Basel; London; New York; Prag; Stuttgart; Weimar : Bärenreiter, 1997, s. 599.

Ďalšími knihami používanými v stredovekom officiu boli napríklad žaltár, hymnár, breviár, kolektár, homiliár, lekcionár, pašionál (dôležité pokyny pre liturgiu sa nachádzajú aj v knihách

ním posvätil celý priebeh dňa i noci.⁸ *Bratislavský antifonár I* (*Antiphonale Bratislavense I*) bol vytvorený so zámerom, aby sa z neho spievalo počas oficia v bratislavskom Kostole/Dóme (dnešnej Katedrále) sv. Martina. S týmto zámerom sa v tomto chráme používal viac ako 300 rokov, čo dokladá jeho poškodený fyzický stav daný častým otváraním kódexu a otáčaním strán, a svedčia o tom aj notácie a rukopisné poznámky. Pozostáva z 223 fólií. Je bez knižnej väzby. Július Sopko uvádza, že podľa súpisu N. Knauza z roku 1870 *A pozsonyi káptalannak kéziratai* mal koženú väzbu zo 16. storočia.¹⁰ Métsko-gotická notácia kódexu má podobu monumentálneho typu. Je výsledkom skriptorskej práce niekoľkých pisárov. Z hľadiska notácie najväčšiu časť, hlavný korpus kódexu v rozsahu vyše 200 fólií (ff. 2r-210v), realizoval notátor A, niekoľko ďalších fólií vytvorilo ďalších 7 skriptorských rúk.¹¹ Notačné znaky sú umiestnené na štvorlinajkovej notovej osnove červenej farby, ktorá používa kľúče C a F. Vzhľadom na notačné systémy vykazuje tento kódex príbuznosť s *Bratislavským antifonárom IV*.¹² *Bratislavské antifonáre I a IV* vníma L. Dobszay ako dvojicu, ktorej repertoár sa navzájom dopĺňa, hoci antifonáre neboli vytvorené ako jeden kódex. Obsahujú temporálové aj sanktorálové spevy: antifonár I zaznamenáva spevy na letno-jesennú časť roka, antifonár IV na zimno-jarnú časť. V antifonári I sú zapísané oficiové spevy k uhorským svätcom. Podľa L. Dobszaya antifonáre predstavujú najautentickejšiu podobu celoročnej praxe oficia kolegiátnej bratislavskej kapituly.¹³

*Bratislavský antifonár I*¹⁴ predstavuje v kontexte vcelku zachovaných notovaných kódexov na Slovensku zo stredoveku mimoriadne dôležitý prameň k výskumu žánru invitatória. Problematika invitatórií, ktoré tento kódex obsahuje, v muzikologickej spisbe doposiaľ nebola komplexnejšie reflektovaná. O dvoch nápevoch z neho v IV. mode sa zmienila Zuzana Czagányová v svojej štúdii z roku 1993, kde sa zaoberala otázkou regionálnych štýlových tendencií invitatoriálnych nápevov, resp. otázkou regionálne alebo úzko lokálne podmienených nápevov žalmu invatória v prameňoch oficia zo Strednej Európy.¹⁵ Predložená vedecká štúdia obsahuje výsledky výskumu nápevov žalmu invatória v *BA I*, ktorý bol orientovaný na problematiku ich modál-

nazývaných ordinarium). HILEY, David: *Western Plainchant: A Handbook*. Oxford : Clarendon Press Publication, 1995, s. 288.

⁸ PÁPEŽ PAVOL VI: Posvätné officium. In: *Sacrosanctum Concilium / konštitúcia o posvätnnej liturgii*. Vatikán, 1963. Dostupné na internete: <<https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/sacrosanctum-concilium>> [7.9.2024].

⁹ BURAN, Dušan – JANKOVIČ, Ľubomír – SOPKO, Július – VESELOVSKÁ, Eva: *Bratislavský antifonár I*, UNESCO – Pamäť sveta, Memoria Slovaciae Medii Aevi Manuscripta. Martin : Slovenská národná knižnica, 2004. Prameň je dostupný aj na internete: <<http://cantus.sk/source/14828>> [15.9.2024].

¹⁰ SOPKO, Július: *Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach*. Martin : Matica slovenská, 1981, s. 48.

¹¹ VESELOVSKÁ – ADAMKO – BEDNÁRIKOVÁ, Ref. 4, s. 63.

¹² VESELOVSKÁ, Eva: *Mittelalterliche liturgische Kodizes mit Notation in der Archivbeständen von Bratislava*. Ed. Musaeum Musicum. Bratislava : Slovenské národné múzeum-Hudobné múzeum, 2002, s. 38.

¹³ DOBSZAY, Ref. 3, s. 16, 17.

¹⁴ Ďalej aj ako skratka *BA I*.

¹⁵ CZAGÁNYOVÁ, Zuzana: Invitatórium a jeho melodické varianty v stredoeurópskych prameňoch 13. – 15. storočia. In: *Slovenská hudba*, roč. 19, 1993, č. 3-4, s. 333-343.

neho klasifikovania a analýzy, pričom venoval pozornosť aj ich výskytu a referenciám v kontexte iných európskych relevantných oficiových prameňov.

Invitatórium predstavuje hudobný žáner, ktorý sa v Rímskom rite nachádza na začiatku officia. Jeho názov je odvodený z latinského slova *invitatio*: pozvanie. Začína sa ním slávenie nočného matutína. Pozostáva zo žalmu 94 (číslovanie podľa Vulgáty) *Venite exultemus Domino* a príslušnej antifóny, ktorá sa prednáša alterovane k žalmu.¹⁶ Používanie invitatória v liturgii je doložené od prvej polovice 6. storočia v regule sv. Benedikta. Z hľadiska konštituovania invitatória v rámci liturgie má samotný žalm starší pôvod, antifóny boli komponované neskôr v závislosti od ich liturgickej funkcie v kontexte toho-ktorého liturgického obdobia, sviatku alebo dňa.¹⁷ Špecifickosť žalmu invitatória v kontexte iných antifonálnych žánrov spočíva v oblasti textového obsahu, prekomponovaného riešenia melodického priebehu vzhľadom na tektoniku a v prístupe k modalite. Text žalmu invitatória je stabilný, vždy ten istý, jeho melodika má na rozdiel od omšovej psalmódie členenej do dvoch periód trojčastovú štruktúru a jeho modálne stvárnenie nevyužíva všetky modusy stredovekého oktoecha, ale len šesť, II. až VII. modus (invitatórium v I. mode bolo vytvorené a používané v rámci tradície cisterciánov).¹⁸ Žalm invitatória hudobne pracuje so 6 tonusmi (II. až VII.), pričom v prípade niektorých modov sa vykryštalizovalo niekoľko alternatívnych tonusov (napr. IV. modus).¹⁹

Nápevy žalmu invitatória reprezentujú oblasť antifonálnej psalmódie, ktorá sa odvíja od recitatívneho princípu. Ich melodické riešenie ich však vo viacerých prípadoch kladie na tie umelecky značne pôsobivé priečky v repertoári stredovekého gregoriánskeho chorálu. Ich intervalový ambitus prekračuje strohý rámec recitatívneho žánru a ich melodika ma osobne aj ako hudobnú interpretku fascinuje originálnymi melizmatickými motívami v kontexte slobodnejšie a variabilnejšie poňatého modálneho systému.

V záverečnej časti *Bratislavského antifonára I* na fólíách 208v až 221v sa nachádza 9 nápevov žalmu invitatória, pričom dva nápevy zaznamenávajú totožné melodické formuly. Toto umiestnenie v kódexe je v súlade so skriptorskou zvyklosťou v stredovekých rukopisoch od 10. storočia. Podľa nej sa melodické formuly žalmu invitatória (tonusy) zapisovali sústredené na jedno miesto (väčšinou na konci kódexu alebo na jeho začiatku) a na príslušnom mieste v kódexe, keď sa má invitatórium spievať, je žalm invitatória zväčša označený len ako incipit prvého slova žalmu.²⁰ Každý z nápevov v *BA I* pozostáva zo šiestich častí, pričom v prípade šiestej, záverečnej časti ide o malú doxológiu. Jednotlivé časti majú tripartitnú štruktúru: prvé dve periódy sa končia me-

¹⁶ STEINER, Ruth – FALCONER, Keith: Invitatory. [Heslo.] In: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, zv. 12. Edited by Stanley Sadie. Oxford : Oxford University Press, 2001, s. 513.

¹⁷ WAGNER, Peter: *Einführung in die Gregorianischen Melodien III. Gregorianische Formenlehre*. Leipzig : Breitkopf & Härtel, 1921, s. 176.

Najstaršia vrstva nápevov žalmu a antifón invitatória zahŕňala nedeľný a feriálny repertoár, pričom postupne do nej neskôr pribúdali aj kompozície propria. STEINER, Ruth: Invitatory. [Heslo.] In: *Grove Music Online*. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.13882>> [heslo], s. 287-288, [25.8.2024].

¹⁸ STÄBLEIN, Bruno: Invitatorium. [Heslo.] In: *Musik in Geschichte und Gegenwart*, zv. 6. Ed. Friedrich BLUME. Kassel; Basel; London, 1957, s. 1393.

¹⁹ HILEY, Ref. 7, s. 67.

²⁰ STÄBLEIN, Ref. 18, s. 1390.

diantou, tretia záverečnou kadenciou (finalis), ktorá pripravuje nástup nadväzujúcej antifóny. Každá perióda sa začína iníciom.

Melodické riešenie tenoru v žalme invitatória sa v kontexte psalmódie v repertoári stredovekého chorálu vo všeobecnosti vyznačuje rôznorodosťou a variabilitou nielen v rámci jedného nápevu ako celku, ale aj v rámci jednotlivých periód jeho tripartitnej štruktúry. Nápevy vo väčšine modov (v II., III., IV., VI.) majú minimálne 2 tenory, pričom v záverečnej perióde tenor klesá nižšie ako v prvých dvoch periódach, okrem III. modu, ktorý v záverečnej perióde zostáva v podobnej výške. Antifonálnu psalmódiu s jedným tenorom reprezentujú nápevy len v V. a VII. mode. Finálne tóny nápevov nie sú vždy presne v súlade s teoretickými pravidlami stredovekej modality, čo poukazuje na to, že invitatoriálna psalmódia má v kontexte stredovekého chorálu starobylý pôvod a vznikla pred kryštalizáciou systému oktoecha, resp. pred tým, než sa systém 8 modov stal normou pre hudobnokompozičnú prax.²¹ Z komparácie nápevov invitatória v *BA I* s nápevmi v ďalších stredovekých prameňoch vyplýva, že aj melodické riešenie mediánt v rámci toho-ktorého tonusu nemá v západo- a stredoeurópskych rukopisoch stabilný charakter, ale prejavujú sa na ňom rôzne zmeny a odchýlky v melodike, ktoré jednotlivým melodickým frázam dodávajú modálne viacznačný ráz. Melodický pohyb tenorov spôsobuje špecifickú výrazovú dynamiku vo vyznení nápevov aj ich jednotlivých periód, zároveň však z hľadiska teoretickej analýzy sťažuje proces ich modálneho klasifikovania.

Modálne klasifikovanie nápevov v *BA I* vychádzalo z nasledovných metodologických postupov, ktoré navzájom súvisia: vytypovanie melodicky nosných – centrálnych – tónov v kompozičnej štruktúre tónového materiálu ako celku aj v rámci jednotlivých melodických fráz a periód, vzťah týchto tónov k melodicky „vedľajším“ tónom, analýza intervalového stvárnenia melodických formúl a spôsob ich motivického rozpriadania. Komparácia nápevov v *BA I* s nápevmi v iných európskych oficiových prameňoch vychádzala z ich modálneho riešenia v kontexte tvarovania melódie, ktorej charakter je, podľa môjho názoru, založený na rozvrhnutí melodicky nosných – centrálnych – tónov a ich vzťahu voči sebe navzájom aj voči ďalšiemu tónovému materiálu.

Kľúčový repertoár stredovekého invitatória pozostáva z 10 nápevov nachádzajúcich sa vo väčšine stredovekých hudobných kódexov od 10. do 15. storočia. Vytypoval ich a publikoval v kvadratickej notácii Peter Wagner, ktorý v tejto súvislosti poukázal na význam antifonára františkánskeho pôvodu z Mníchova z 13. storočia (*Antiphonar secundum consuetudinem curiae romanae, seac. XIII*, ďalej ako *AntOFM*) pre výskum stredovekej antifonálnej psalmódie.²² Z Czagányová ho uvádza ako prameň stredoeurópskej proveniencie.²³ Tento kódex bol východiskom porovnávacieho štúdia nápevov žalmu invitatória v *BA I* spolu s nasledujúcimi dvomi rukopismi, ktoré majú zásadný význam pre danú problematiku v európskom kontexte.²⁴ Prvým je *Antiphonarium officii Cod. Sang. 390-391* / antifonár Hartker kláštornej knižnice St. Gallen cca z rokov 990 – 1000 (ďalej ako *H-Cod. Sang. 390-391*),²⁵ ktorý obsahuje 15 nápevov žalmu invitatória notovaných

²¹ WAGNER, Ref. 17, s. 181, s. 186.

²² WAGNER, Ref. 17, s. 177-180.

²³ CZAGÁNYOVÁ, Ref. 15, s. 338.

²⁴ STÄBLEIN, Ref. 18, 1390.

²⁵ Antiphonaire de Hartker, manuscrits Saint-Gall 390-391. Nouvelle édition par Dom Jacques Froger, moine des Solesmes. In: *Paléographie Musicale, II/1*. Bern, 1970. [Faximilové vydanie.]

adiastematickou notáciou. Druhým je *Antiphonaire Monastique XIIIe siècle, Codex F, 160 de la Bibliothèque de la Cathédrale de Worcester* / antifonár katedrálnej knižnice vo Worcestri cca z roku 1230 (ďalej ako *Wo-160*),²⁶ v ktorom sa nachádza 13 nápevov žalmu invitatória zaznamenaných diastematickou kvadratickou notáciou. Z územia stredovekého Uhorska je dôležitým prameňom invitatória *Az Isztambul Antifonále / Istanbulský antifonár* z rokov 1360/1370, *Topkapı Sarayı Müzesi, TR-İtks 42* (ďalej ako *IA-1360/1370*),²⁷ ktorý zaznamenáva melodicko-liturgickú tradíciu ostrihomského rítu²⁸ a jeho väčšia časť je notovaná ostrihomskou notáciou. Je v ňom zapísaných 12 invitatoriálnych žalmových nápevov. Stal sa predmetom komparácie v skúmanej problematike spolu s ďalším rukopisom vzťahujúcim sa k strednej Európe, ktorý sa v súčasnosti nachádza na Slovensku a má poľský pôvod – je to *Notovaný breviár* (sine sign.) z roku 1375²⁹ v *Štátnej vedeckej knižnici v Prešove*, ktorý je jediným notovaným breviárom zo stredoveku zachovaným vcelku ako liturgická kniha v archívnych, zbierkotvorných a knižničných fondoch na Slovensku v súčasnosti. Bol vyhotovený v lokalite Dębno (Dambno) v dnešnom Poľsku a reprezentuje krakovskú liturgicko-hudobnú tradíciu druhej redakcie stredovekého oficiu rokov 1253/1320 – 1508.³⁰ Je majetkom *Biskupstva Východného dištriktu Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku* a fyzicky je deponovaný v *Štátnej vedeckej knižnici v Prešove* ako trezorová jednotka, kde je evidovaný bez signatúry. Nachádza sa v ňom 10 nápevov žalmu invitatória.³¹ Z pramenných edícií sa so zámerom komparácie použili dve publikácie, ktoré sa v súčasnosti využívajú aj na interpretačné účely ako moderná kritická odborná notová edícia v rámci bohoslužieb a koncertov. Pri porovnávanom výskume s nimi bolo potrebné mať na zreteli, že nápevy žalmu invitatória, ktoré sú v nich zaznamenané, pochádzajú z viacerých stredovekých rukopisných prameňov a v tých-ktorých prípadoch odrážajú proces štandardizovania melódií, ktorý je prirodzene spojený s publikovaním odbornej notovej edície tohto typu. Ide o publikácie *Liber Hymnarius*³² a *Liber Usualis*.³³

Dostupný aj na internete: <<https://www.e-codices.unifr.ch/en/list/one/csg/0391>> [1.9.2024]. Za cenné informácie k problematike invitatórií v tomto prameni ďakujem Univ. Prof. Corneliovi Pouderoijeni OSB, emeritnému profesorovi gregoriánskeho chorálu na *Universität für Musik und darstellende Kunst Wien* a môjmu bývalému pedagógovi spevu a dirigovania gregoriánskeho chorálu a gregoriánskej semiológie na tejto univerzite.

²⁶ *Antiphonaire Monastique XIIIe siècle, Codex F, 160 de la Bibliothèque de la Cathédrale de Worcester*. [Faximilové vydanie.] In: *Paléographie Musicale, I/12*. Bern, 1971.

²⁷ SZENDREI, Janka (ed.): *The Istanbul Antiphonal about 1360*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 2002.

²⁸ VESELOVSKÁ – ADAMKO – BEDNÁRIKOVÁ, Ref. 4, s. 85.

²⁹ Ďalej aj ako *NB-1375*.

³⁰ URDOVÁ, Sylvia: *Breviarium Notatum Dambnense 1375 / Notovaný breviár vo fonde Kolegiátnej knižnice v Prešove*. [Dizertačná práca.] Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2010.

³¹ URDOVÁ, Sylvia: Poznámky k nápevom žalmu invitatória v Notovanom breviári vo fonde Kolegiálnej knižnice v Prešove. In: *Hudobnohistorický výskum na Slovensku začiatkom 21. storočia II*. Ed. Marta Hulková. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2010, s. 37-48.

Štvrtý nápev v VII. mode z tohto kódexu je nahraný na CD nosiči *Verbum bonum* (Hevhetia 2020) v interpretácii súboru Schola Minor pod umeleckým vedením Sylvie Urdovej, sólo spieval basbarytonista Tomáš Šelc.

³² *Liber Hymnarius cum Invitatoriis & aliquibus Responsoriis*. Solesmis : Abbaye Saint-Pierre de Solesmes, 1983; S. A. La Froidfontaine, 1998. Ďalej ako *LH*.

³³ *Liber Usualis Missae et Officii pro Dominicis et Festis*. Tournai : Desclée & Co., 1934. Ďalej ako *LU*.

Nápevy žalmu invitatória v *Bratislavskom antifonári I (BA I)* v kontexte iných európskych oficiových prameňov

BA I					
nápev a číslo fólia	modus	záverečný tón	výskyt a referencie nápevu BA I v prameňoch: antifonár Hartker kláštornej knižnice St. Gallen (H-Cod. Sang. 390-391) antifonár katedrálnej knižnice vo Worchestri (Wo-160) františkánsky antifonár z Mníchova (AntOFM) Istanbulský antifonár (IA-1360/1370)	výskyt a referencie nápevu BA I v Notovanom breviári zo Štátnej vedeckej knižnice v Prešove z r. 1375 (NB-1375)	výskyt a referencie nápevu BA I v Liber Hymnarius (LH) a Liber Usualis (LU)
1. nápev, f. 208v	V. modus	nepárne časti: <i>f</i> párne časti: <i>a</i>	H-Cod. Sang. 390-391, s. 253; Wo-160, s. 196; AntOFM, ³⁴ V. tonus [?]; IA-1360/1370, f. 290v	f. 5v	LH, s. 146 – Tonus V; LU, s. 864
2. nápev, f. 209v	III. modus	<i>f</i> (?)	H-Cod. Sang. 390-391, s. 249; Wo-160, s. 194; Ant OFM, ³⁵ III. tonus; IA-1360/1370, f. 289r	f. 5r	LH, s. 135 – Tonus III
3. nápev, f. 210v	V. modus	<i>f</i>	H-Cod. Sang. 390-391, s. 259 (?); IA-1360/1370, f. 292r		
4. nápev, f. 211v	I. ? / IV. ?	<i>d</i>	H-Cod. Sang. 390-391, s. 259 posledný riadok (?); IA-1360/1370, f. 293v: faximile uvádza I. modus ³⁶		
5. nápev, f. 214v	IV.	<i>d</i>	Ant OFM, ³⁷ 4. formula IV. tonusu; IA-1360/1370, f. 294r: faximile uvádza I. modus ³⁸		LH, s. 141 – Tonus IV*
6. nápev, f. 215v	II.	nepárne časti: <i>d</i> párne časti: <i>e</i>	H-Cod. Sang. 390-391, s. 255 (4 časti od konca); Wo-160, s. 192; AntOFM, ³⁹ II. tonus; IA-1360/1370, f. 291v	f. 4v	LH, s. 133 – Tonus II
7. nápev, f. 216r	IV.	<i>e</i> (?)	H-Cod. Sang. 390-391, s. 258; Wo-160, s. 194; Ant OFM, ⁴⁰ 3. formula IV. tonusu; IA-1360/1370, f. 288v	f. 4r	LH, s. 138 – Tonus IV; LU, s. 918

³⁴ WAGNER, Ref. 17, s. 179.

³⁵ WAGNER, Ref. 17, s. 177.

³⁶ CZIGLER, Mária – DOBSZAY, László – SZENDREI, Janka – WEHLI, Tünde: *Az Isztambuli Antiphonále 1360 körül*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1999, s. 78.

³⁷ WAGNER, Ref. 17, s. 178.

³⁸ CZIGLER – DOBSZAY – SZENDREI WEHLI, Ref. 36, s. 78.

³⁹ WAGNER, Ref. 17, s. 180.

⁴⁰ WAGNER, Ref. 17, s. 178.

BA I					
nápev a číslo fólia	modus	záverečný tón	výskyt a referencie nápevu BA I v prameňoch: antifonár Hartker kláštornej knižnice St. Gallen (H-Cod. Sang. 390-391) antifonár katedrálnej knižnice vo Worchestri (Wo-160) františkánsky antifonár z Mníchova (AntOFM) Istanbulský antifonár (IA-1360/1370)	výskyt a referencie nápevu BA I v Notovanom breviári zo Štátnej vedeckej knižnice v Prešove z r. 1375 (NB-1375)	výskyt a referencie nápevu BA I v Liber Hymnarius (LH) a Liber Usualis (LU)
8. nápev, f. 219v	VII.	nepárne časti: g párne časti: c	H-Cod. Sang. 390-391, s. 246; Wo-160, s. 196; AntOFM, ⁴¹ VII. tonus; IA-1360/1370, f. 289v	f. 4v	LH, s. 160, Tonus VII
9. nápev, f. 220v	IV.	d	Ant OFM, ⁴² 4. formula IV. tonusu; IA-1360/1370, f. 294r: faximile uvádza I. modus ⁴³		LH, s. 141 – Tonus IV*

V BA I je po jednom nápeve zastúpený II., III. a VII. modus. Dva nápevy sú v V. mode. Najviac nápevov je v IV. mode, pričom piaty a deviaty nápev sú totožné. Podľa typológie P. Wagnera ide o štvrtú formulu štvrtého tonusu.⁴⁴ V BA I má v porovnaní s verziami zo západnej Európy pentatonický charakter. Vzhľadom na jeho finálny tón, ktorým je *d*, a na melodicky kolísavý tenor, sa môže vynoriť špekulatívna otázka, že by to mohol byť reprezentant 1. tonusu. Ako nápev v I. mode ho uvádzajú aj editori faximile *Istanbulského antifonára*.⁴⁵ Jeho modálny charakter aj väzba na príslušnú antifónu ho však radia do oblasti štvrtého tonusu,⁴⁶ čo potvrdzuje aj jeho melodická podoba v BA I. Pri štúdiu stredovekého repertoára invitatória sa objavuje téma jeho lokálnych a regionálnych zvyklostí.⁴⁷ Z. Czagány považuje tento typ tonusu (reprezentovaný v BA I piatym a deviatym nápevom) za uhorsko-juhonemecko-moravský variant.⁴⁸ Tento nápev vznikol v staršej vrstve chorálu než ďalší, melodicky strohejší nápev v tomto (4. mode) v BA I, ktorým je 7. nápev. Začína sa na fóliu 216r a je zaznamenaný vo forme textovo-melodického incipitu po antifóne *Regem magnum adoremus dominum* ako „*Invitatorium Dominicale*“, a následne je v kontexte invitatória na sviatky Panny Márie po antifóne *In honore beatissimae Mariae virginis* rozpísaný

⁴¹ WAGNER, Ref. 17, s. 179.

⁴² WAGNER, Ref. 17, s. 178.

⁴³ CZIGLER – DOBSZAY – SZENDREI WEHLI, Ref. 36, s. 78.

⁴⁴ WAGNER, Ref. 17, s. 178.

⁴⁵ CZIGLER – DOBSZAY – SZENDREI WEHLI, Ref. 36, s. 78.

⁴⁶ WAGNER, Ref. 17, s. 178.

⁴⁷ STEINER, Ruth: Local and Regional Traditions of the Invitatory Chant. In: *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 27, fasc. 1/4, s. 131, s. 137.

⁴⁸ CZAGÁNYOVÁ, Ref. 15, s. 336.

v kompletnej podobe. V porovnaní s nápevmi v západoeurópskych a stredoeurópskych prameňoch využíva intervalové špecifiká IV. modu pentatonickým spôsobom.

V prípade 4. nápevu sa vynára otázka o prípadnom modálnom zaradení v kontexte I. tonusu, ktorý používali cisterciáni. Tento názor zosilňuje to, že pred ním vypísaná celá antifóna na sviatok sv. Kataríny Alexandrijskej *Adoremus virginum regem*⁴⁹ (Cantus ID 100353⁵⁰) má znaky modálnej melodiky I. modusu. Nejde však, podľa môjho názoru, o nápev žalmu invitatória cisterciánskej tradície.⁵¹ Databáza Cantus udáva dve konkordancie uvedenej antifóny: v tlačennom *Antifonári* z Münsteru (MA) z roku 1537 a v *Istanbulskom antifonári* zo 14. storočia, v oboch prípadoch uvádza IV. modus. Pokiaľ ide o *Istanbulský antifonár*, zo štúdia notovanej podoby tejto antifóny však vyplýva, že ide o I. modus, ktorý explicitne uvádzajú aj editori faximilového vydania tohto prameňa pri tejto antifóne aj pri žalme.⁵² Vo všeobecnosti možno v nápevoch žalmu invitatória v stredovekých prameňoch pozorovať väčšie či menšie sklony rozširovať ambitus alebo ornamentovať melodický priebeh.⁵³ V prípade tohto nápevu v *BA I* jeho intervalový ambitus v kontexte iných invitatoriálnych nápevov je široký (v chápaní nášho moderného tónového systému od *c'* po *f*). Výskyt tohto nápevu v adiestematicky notovanom kódexe *H-Cod. Sang.* 390-391, s. 259 posledný riadok (?) je len hypotézou, na jej potvrdenie by bolo potrebné v budúcnosti identifikovať tento spev aj v ďalšom prameni s diastematickou notáciou. V kódexe *H-Cod. Sang.* 390-391 sa pri tomto nápeve uvádza incipit antifóny *Regem regum*, ktorá je v prameňoch databázy Cantus evidovaná v II. a IV. mode.

Nápevy 1, 6 a 8 v *BA I* používajú v jednotlivých častiach striedavo dva závery: párne časti sa končia iným tónom ako nepárne. Tento dualizmus je daný interpretačnou praxou: po nepárnych častiach sa opakuje celá antifóna, po párnych častiach len jej finálna časť, resp. jej polovica.⁵⁴ V *BA I* sa tento interpretačný úzus zaznamenáva aj explicitne v rámci 7. nápevu pomocou vpísaných textovo-melodických incipitov začiatku alebo druhej polovice antifóny *Regem magnum*.

Všetky nápevy žalmu invitatória v *BA I* majú svoje konkordancie v *Istanbulskom antifonári* (IA-1360/1370). V prípade *Notovaného breviára* z roku 1375 (NB-1375) uloženého v Prešove ide o konkordancie v počte 5 nápevov.

Melodický materiál nápevov žalmu invitatória v *Bratislavskom antifonári I* poukazuje v značnej miere na súvislosť so základným repertoárom invitatória v Európe vykryštalizovaným pred rokom 1000 vo väzbe na karolínsku redakciu gregoriánske-

⁴⁹ Antifóna s týmto textom je súčasťou jednej z najpopulárnejších veršovaných histórií zo stredoveku vytvorenej v 14. storočí. GRAJEWSKI, Czesław: Offices of St. Catherine of Alexandria. A Study of Parchment Fragments from Swedish National Archives (Riksarkivet). In: *Liturgia Sacra* 29, 2022, č. 1, s. 289. Dostupné na internete: <<https://bazawiedzy.uksw.edu.pl/info/article/UKSW2d5c28031b2f426293a18d3c938a7816/>> [10.9.2024].

⁵⁰ Elektronická databáza: CANTUS – A Database for Latin Ecclesiastical Chant. Dostupné na internete: <<https://cantusdatabase.org/id/100353>> [25.8.2024].

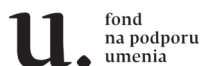
⁵¹ Nápev bol publikovaný v roku 1955: *Antiphonarii Cisterciensis Vigiliis Nocturnas*, dostupné na internete: <<https://gregobase.selapa.net/chant.php?id=18573>> [7.9.2024].

⁵² CZIGLER – DOBSZAY – SZENDREI – WEHLI, Ref. 36, s. 67, s. 78.

⁵³ FERREIRA, Manuel Pedro: Braga's invitory tones. In: *Cantus Planus. Papers Read at the 9th Meeting Esztergom & Visegrád*, 1998. Ed. László Dobszay. Budapest, 2001, s. 129.

⁵⁴ STEINER – FALCONER, Ref. 16, s. 513.

ho chorálu a doloženým v notovaných prameňoch od 10. do 15. storočia. Potvrdzuje to porovnávaci výskum v rukopisných kódexoch, akým je antifonár Hartker *H-Cod. Sang.* 390-391 cca z roku 990 – 1000, antifonár z Worchestera *Wo-160* cca z roku 1230, františkánsky antifonár z Mnichova z 13. storočia *AntOFM*, prameň totožnej (ostrihomskej) hudobno-liturgickej tradície ako *BA I*, ktorým je *Istanbulský antifonár IA-1360/1370* z rokov 1360/1370, a aj *Notovaný breviár BN-1375* zo 14. storočia krakovskej proveniencie uložený v Prešove. Vzhľadom na konkordancie v prípade 3. a 4. nápevu v *BA I*, ktoré sa podarilo doložiť len v *IA-1360/1370*, sa vynára otázka o prípadných súvislostiach s ostrihomskou hudobnoliturgickou tradíciou. Kontext regionálne podmienených prejavov v melodickom stvárnení nápevov by sa dal vidieť v pentatonickom pohľade na modalitu, najmä v nápevoch IV. modu, ktorý sa vo všeobecnosti v prameňoch stredoeurópskej proveniencie vyznačuje variabilitou. Vzhľadom na klasické teoretické pravidlá stredovekého oktoecha je možné pozorovať istý posun vo vnímaní modality smerom k dualite tonálneho systému v súvislosti s riešením tónových alterácií (pomocou posuvky b), čo však neprekvapuje, keďže v kontexte stredovekej hudby *BA I* predstavuje prameň z neskorého obdobia. Zodpovedanie otázok o charaktere regionálnej podmienenosti invitatória v *BA I* a o genéze vrstiev v melodike jednotlivých tonusov vo väzbe na modalitu si bude vyžadovať ďalší hlbší výskum nápevov žalmu invitatória a melódií invitatoriálnych antifón v širších súvislostiach prameňov stredovekého officia zo západnej a strednej Európy. Výzvou pre ďalšie bádanie je aj oblasť hudobnoliturgického prepojenia žalmu a antifón invitatória v *BA I* v konkrétnej hudobnej praxi bratislavskej Kapituly a tiež téma melodických variantov nápevov invitatória, aj v kontexte problematiky alterácií.

Projekt podporil z verejných zdrojov Fond na podporu umenia.
Odborná garantka projektu: PhDr. Eva Veselovská, PhD.

Bibliografia

- BURAN, Dušan: Antifonár kanonika Jána Hana, misál knižnice Batthyaneum a iluminované rukopisy bratislavskej kapituly na sklonku 15. storočia. In: *Galéria – Ročenka Slovenskej národnej galérie*. Bratislava : Slovenská národná galéria, 2000, s. 45-66.
- CZAGÁNYOVÁ, Zuzana: Invitatórium a jeho melodické varianty v stredoeurópskych prameňoch 13. – 15. storočia. In: *Slovenská hudba*, roč. 19, 1993, č. 3-4, s. 333-343.
- CZIGLER, Mária – DOBSZAY, László – SZENDREI, Janka – WEHLI, Tünde: *Az Isztambuli Antifonále 1360 körül*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1999.
- DOBSZAY, László: Niekoľko aspektov skúmania stredovekých hudobných kódexov Bratislavy. In: *Hudobné tradície Bratislavy a ich tvorcovia*, zv. 18. Bratislava, 1989, s. 11-22.
- DOBSZAY, László: Offizium. [Heslo.] In: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Enzyklopädie der Musik*. Kassel; Basel; London; New York; Prag; Stuttgart; Weimar : Bärenreiter, 1997, s. 593-609.
- FERREIRA, Manuel Pedro: Braga's invitory tones. In: *Cantus Planus. Papers Read at the 9th Meeting Esztergom & Visegrád*, 1998. Ed. László Dobszay. Budapest, 2001, s. 127-150.

- GRAJEWSKI, Czesław: Offices of St. Catherine of Alexandria. A Study of Parchment Fragments from Swedish National Archives (Riksarkivet). In: *Liturgia Sacra*, roč. 29, 2022, č. 1, s. 283-295. Dostupné na internete: <<https://bazawiedzy.uksw.edu.pl/info/article/UK-SW2d5c28031b2f426293a18d3c938a7816/>> [10.9.2024].
- HILEY, David: *Western Plainchant: A Handbook*. Oxford : Clarendon Press Publication, 1995.
- HUGLO, Michel – HILEY, David: Antiphoner. [Heslo.] In: *Grove Music Online*, 2001. Dostupné na internete: <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/browse?f_0=glossaryentry&page=2&pageSize=20&sort=titlesort&subSite=grovemusic&t=music_Topic-s%3A49> [2.9.2024].
- PÁPEŽ PAVOL VI: Posvätné oficium. In: *Sacrosanctum Concilium / konštitúcia o posvätnnej liturgii*. Vatikán, 1963. Dostupné na internete: <<https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/sacrosanctum-concilium>> [7.9.2024].
- SOPKO, Július: *Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach*. Martin : Matica slovenská, 1981.
- STÄBLEIN, Bruno: Invitatorium. [Heslo.] In: *Musik in Geschichte und Gegenwart*, zv. 6. Ed. Friedrich BLUME. Kassel; Basel; London : Bärenreiter, 1957, s. 1389-1393.
- STEINER, RUTH: Invitatory. [Heslo.] In: *Grove Music Online*. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.13882>> [heslo], s. 287-288, [25.8.2024].
- STEINER, Ruth: Local and Regional Traditions of the Invitatory Chant. In: *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 27, fasc. 1/4, s. 131-138.
- STEINER, Ruth – FALCONER, Keith: Invitatory. [Heslo.] In: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, zv. 12. Ed. Stanley Sadie. Oxford : Oxford University Press, 2001, s. 513-516.
- SZENDREI, Janka: Choralnotationen in Mitteleuropa. In: *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 30. Budapest, 1988, s. 437-446.
- URDOVÁ, Sylvia: *Breviarium Notatum Dambnense 1375 / Notovaný breviár vo fonde Kolegiálnej knižnice v Prešove*. [Dizertačná práca.] Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2010.
- URDOVÁ, Sylvia: Poznámky k nápevom žalmu invitória v Notovanom breviári vo fonde Kolegiálnej knižnice v Prešove. In: *Hudobnohistorický výskum na Slovensku začiatkom 21. storočia II*. Ed. Marta Hulková. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2010, s. 37-48.
- VESELOVSKÁ, Eva: Métsko-gotická notácia na Slovensku v období stredoveku. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 9 (35), 2018, č. 2, s. 165-200.
- VESELOVSKÁ, Eva: *Mittelalterliche liturgische Kodizes mit Notation in der Archivbeständen von Bratislava*. Ed. Musaeum Musicum. Bratislava: Slovenské národné múzeum-Hudobné múzeum, 2002.
- VESELOVSKÁ, Eva – ADAMKO, Rastislav – BEDNÁRIKOVÁ, Janka: *Stredoveké pramene cirkevnej hudby na Slovensku*. Bratislava : Slovenská muzikologická spoločnosť, Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied, 2017.
- WAGNER, Peter: *Einführung in die Gregorianischen Melodien III. Gregorianische Formenlehre*. Leipzig : Breitkopf & Härtel, 1921.

Zoznam prameňov a pramenných edícií

- Notovaný breviár (sine sign.)*, 1375, fond Kolegiálnej knižnice, Štátna vedecká knižnica v Prešove.
- Antiphonaire de Hartker, manuscrits Saint-Gall 390-391*. Nouvelle édition par Dom Jacques Froger, moine des Solesmes. In: *Paléographie Musicale, II/1*. Bern, 1970. [Faximilové vydanie.]

Antiphonaire Monastique XIIIe siècle, Codex F, 160 de la Bibliothèque de la Cathédrale de Worcester. [Faximilové vydanie.] In: *Paléographie Musicale, I/12*. Bern, 1971.

Bratislavský antifonár I [CD-rom], UNESCO – Pamäť sveta, Memoria Slovaciae Medii Aevi Manuscripta. Dušan BURAN – Ľubomír JANKOVIČ – Július SOPKO – Eva VESELOVSKÁ. Martin : Slovenská národná knižnica, 2004.

Liber Hymnarius cum Invitatoriis & aliquibus Responsoriis. Solesmis : Abbaye Saint-Pierre de Solesmes, 1983; S. A. La Froidfontaine, 1998.

Liber Usualis Missae et Officii pro Dominicis et Festis. Tournai : Desclée & Co., 1934.

The Istanbul Antiphonal (about 1360). Ed. Janka SZENDREI. (= Musicalia Danubiana 18), Budapest, 2002.

Rukopisy online

Antiphonarii Cisterciensis Vigiliis Nocturnas. Dostupné na internete: <<https://gregobase.selapa.net/chant.php?id=18573>> [7.9.2024].

Antiphonarium officii, Cod. Sang. 390-391. Dostupné internete: <<https://www.e-codices.unifr.ch/en/searchresult/list/one/csg/0390>> [1.9.2024].

Bratislavský antifonár I. Dostupné na internete: <<http://cantus.sk/source/14828>> [15.9.2024].

Internetová databáza

CANTUS – A Database for Latin Ecclesiastical Chant. Dostupné na internete: <<https://cantusdatabase.org/id/100353>> [25.8.2024].

PRÍLOHA

Obr. 1: Bratislavský antifonár I, f. 208v, 1. nápev / začiatok. In: Bratislavský antifonár I. [CD-rom.] UNESCO – Pamät' sveta, Memoria Slovaciae Medii Aevi Manuscripta (BURAN – JANKOVIČ – SOPKO – VESELOVSKÁ 2004).

Obr. 2: Bratislavský antifonár I, f. 209v, 2. nápev / začiatok. In: *Bratislavský antifonár I*. [CD-rom.] UNESCO – Pamäť sveta, Memoria Slovaciae Medii Aevi Manuscripta (BURAN – JANKOVIČ – SOPKO – VESELOVSKÁ 2004).

Obr. 3: Bratislavský antifonár I, f. 210v, 3. nápev / začiatok. In: Bratislavský antifonár I. [CD-rom.] UNESCO – Pamäť sveta, Memoria Slovaciae Medii Aevi Manuscripta (BURAN – JANKOVIČ – SOPKO – VESELOVSKÁ 2004).

Obř. 4: Bratislavský antifonár I, f. 211v, 4. nářev / začiatok. In: *Bratislavský antifonár I*. [CD-rom.] UNESCO – Pamäť sveta, Memoria Slovaciae Medii Aevi Manuscripta (BURAN – JANKOVIČ – SOPKO – VESELOVSKÁ 2004).

Obr. 5: Bratislavský antifonár I, f. 214v, 5. nápev / začiatok. In: Bratislavský antifonár I. [CD-rom.] UNESCO – Pamäť sveta, Memoria Slovaciae Medii Aevi Manuscripta (BURAN – JANKOVIČ – SOPKO – VESELOVSKÁ 2004).

Obr. 6: Bratislavský antifonár I, f. 215v, 6. nápev / začiatok. In: Bratislavský antifonár I. [CD-rom.] UNESCO – Pamäť sveta, Memoria Slovaciae Medii Aevi Manuscripta (BURAN – JANKOVIČ – SOPKO – VESELOVSKÁ 2004).

Obr. 7: Bratislavský antifonár I, f. 216r, 7. nápev / začiatok. In: Bratislavský antifonár I. [CD-rom.] UNESCO – Pamäť sveta, Memoria Slovaciae Medii Aevi Manuscripta (BURAN – JANKOVIČ – SOPKO – VESELOVSKÁ 2004).

Obr. 8: Bratislavský antifonár I, f. 219v, 8. nápev / začiatok. In: Bratislavský antifonár I. [CD-rom.] UNESCO – Pamäť sveta, Memoria Slovaciae Medii Aevi Manuscripta (BURAN – JANKOVIČ – SOPKO – VESELOVSKÁ 2004).

Obr. 9: Bratislavský antifonár I, f. 220v, 9. nápev /začiatok. In: Bratislavský antifonár I. [CD-rom.] UNESCO – Pamäť sveta, Memoria Slovaciae Medii Aevi Manuscripta (BURAN – JANKOVIČ – SOPKO – VESELOVSKÁ 2004).

Summary

TUNES OF AN INVITATORY PSALM IN *BRATISLAVA ANTIPHONARY I*

Fifteenth-century *Bratislava Antiphonary I* in the library of the Bratislava Chapter is an exceedingly important source for research into the genre of invitatories in the context of completely preserved medieval notated codices in Slovakia. Its folios 208v to 221v contain nine invitatory psalm tunes in Messine-Gothic notation. In terms of their modal classification, most of the tunes are in mode IV, with the fifth and the ninth tunes being identical. Modes II, III, and VII are present in one chant each, while two chants are in mode V. The melodic material of the invitatory psalm tunes in *Bratislava Antiphonary I* shows a significant connection with the fundamental European invitatory repertoire which had crystallized before the year 1000 and was tied to the Carolingian revision of Gregorian chant documented in notated sources from the tenth to the fifteenth centuries. This is confirmed by comparative research into manuscript codices such as Hartker Antiphonary of c. 990–1000 *Antiphonarium officii Cod. Sang.* 390–391, Worcester Antiphonary of c. 1230 *Antiphonaire Monastique XIIIe siècle, Codex F, 160 de la Bibliothèque de la Cathédrale de Worcester*, the thirteenth-century Franciscan *Antiphonar secundum consuetudinem curiae romanae, seac. XIII from Munich*, the *Istanbul Antiphonary of 1360/1370, Topkapı Sarayı Müzesi, TR-Itks 42*, which stems from the identical (Esztergom) musical liturgical tradition as *BA I*, and to some extent also *Notated Breviary (sine sign.)* of 1375 of Kraków provenance, deposited in the State Scientific Library in Prešov. In view of the concordances in the case of the third and the fourth hymns in *BA I*, which could only be documented in *IA-1360/1370*, the question arises about its possible ties to the Esztergom musical liturgical tradition. The context of regionally conditioned phenomena in the melodic treatment of the chants may be observed in the pentatonic perception of modality, especially in the case of chants in mode IV, which is generally characterized by high variability in sources of Central European provenance. Considering the classical theoretical rules of the medieval octoechos, a certain shift may be observed in the treatment of modality towards a dual tonal system with altered pitches (with a flat). This is nothing surprising, as *BA I* is a source of a late period in the context of medieval music. Answering questions about the nature of the regional conditionality of the invitatory in *BA I* and the genesis of the layers in the melody of the individual tones in relation to modality will require further in-depth research into the tunes of invitatory antiphons in a wider context of Western and Central European sources of medieval Offices. The musical liturgical links of the psalms and antiphons of the invitatories in *BA I* in the concrete musical practice of the Bratislava Chapter and the melodic variants of the invitatory tunes, partly in the context of their alterations, represent further challenges for research.